

استان زنجان در یک نگاه

استان زنجان که از آن به عنوان فلات زنجان نیز نام برده می شود در قسمت مرکزی و شمال غرب کشور، با وسعت حدود ۲۲ هزار و ۱۶۴ کیلومتر مربع یعنی حدود ۳۴/۱ درصد از مساحت کل کشور، واقع شده است. این استان از شمال به شهرستان خلخال و شهرستان رودبار، از شمال شرقی به استان گیلان، از شرق به استان قزوین، از جنوب به استان همدان، از جنوب غربی به شهرستان بیجار، از غرب به شهرستان تکاب و از شمال غرب به شهرستان های میانه و هشتگرد محدود می شود. مرکز این استان، شهر زنجان و شهرهای مهم آن عبارتند از: ابهر، خرم دره، خدابنده، سلطانیه، ایجرود، طارم و ماهنشان.

موقعیت جغرافیایی

استان زنجان، منطقه ای کوهستانی است با قله های بلند که به صورت فلات مرتفع دیده می شود. این استان به طور کلی از دو منطقه کوهستانی و جلگه های حاصلخیز مستقلی تشکیل شده است. ناهمواری های موجود در استان به دو صورت کوههای زنجان شمالی و کوههای زنجان جنوبی تقسیم می شوند.

رشته کوه های زنجان شمالی در واقع ادامه رشته کوههای البرز هستند که عبارتند از: قله گلاس، قله باکلور در شمال رودخانه قزل اوزن، قله دگا و قله چله خانه در شمال زنجان و در جنوب رود قزل اوزن. این رشته کوه ها در شمال غرب زنجان، به هم پیوسته و رشته کوه های البرز غربی را تشکیل می دهند.

کوههای زنجان جنوبی، جزئی از رشته کوههای منفرد مرکزی هستند که دارای ارتفاعاتی نظیر: قله قیدار، قله خورجهان، قله علم کندی، قله سپهسالار، قله جهان داغ و قله رستم است. باید اشاره کرد که با تفکیک دو بخش سجاس رود و سهرورد توسط قله قیدار، حد طبیعی استان زنجان با شهرستان همدان و تکاب تشکیل می شود. جهت کوهها در منطقه زنجان به طور طبیعی از شمال غربی به « جنوب شرقی کشیده شده است. کوههای زنجان شمالی و زنجان جنوبی، در ناحیه ابهر به طرف غرب از یکدیگر فاصله گرفته اند و جلگه وسیعی از آبرفت رودخانه را تشکیل داده اند. سایر نقاط استان را مناطق جلگه ای یا دشت های آن در برمی گیرند.

بلندترین نقطه استان در ارتفاعات تخت سلیمان و کمترین ارتفاعات در قزل اوزن در گیلوان است.

از رودهای مهم استان می توان به رودخانه های قزل اوزن، زنجان رود و ابهر رود یا رود کبیر اشاره کرد.

کوهستانی بودن منطقه باعث شده این استان دارای دو نوع باشد: آب و هوای کوهستانی و آب و هوای گرم و نیمه مرطوب. به طور کلی آب و هوای این استان در تابستان معتدل و در زمستان بسیار سرد و برفی است. همچنین استان زنجان همه ساله شاهد وزش باد در فصول سال است که مهم ترین این بادهای عبارتند از: «باد سرمه یا مه» و «باد گرم».

پیشینه تاریخی

مرکز این استان کهنسال قبل از اسلام «زنگان یا زندیگان» به معنای اهل کتاب «زند» که معروف ترین کتاب آیین زرتشتی ساسانی و گان از پساوند‌های اهل باستان است که در دوره ساسانیان بر این منطقه گذاشته شده است، اما پس از تصرف ایران توسط اعراب بنا به ضرورت حرف «گ» به «ج» تغییر کرد و «زنگان» به «زنجان» تغییر نام داد. باستان شناسان معتقدند بنای شهر زنجان در زمان اردشیر بابکان ساخته شد که در آن زمان نام «شهین» منسوب به «شاه» به آن اطلاق می شد. از دیگر نام های آن می توان به «خمسه» اشاره کرد. این نام از اواخر دوره قاجار به علت استقرار «ایل خمسه فارس» به این نام نامیده شد. این استان از قدیم به سبب قرار گرفتن در حاشیه جاده ابریشم و راه تجاری مسیر هند و چین به اروپا دارای اهمیت خاصی بوده است.

آثار به دست آمده از این منطقه حاکی از استقرار انسان از دوران پیش از تاریخ تا دوران اسلامی است. با استناد به یافته ها و متون تاریخی، تاریخ استان زنجان را می توان به چهار مرحله تقسیم کرد: «دوران پیش از تاریخ تا دوران آغاز ادبیات» از هزاره هفتم تا هزاره سوم پیش از میلاد، «دوران آغاز ادبیات و دوران تاریخ» از هزاره اوایل هزاره سوم تا اواخر هزاره دوم پیش از میلاد، «دوران تاریخی جدید» از اواخر هزاره دوم پیش از میلاد تا اوایل هزاره هفتم میلادی، و «دوران اسلامی» از قرن هفتم تا به امروز.

از «دوران پیش از تاریخ» اطلاعات و مدارک کمی در دست است ولی با بررسی قدیمی ترین آثار یافت شده در این منطقه که شامل ابزارهای کوچک انسان های اولیه است به احتمال به دوره «برودستین» تعلق دارد.

پراکندگی محل سکونت انسان ها در منطقه ایچورد در هزاره سوم و دوم پیش از میلاد یعنی دوران تاریخی، در هشت کانون باستانی شناسی و تداوم حیات آن ها تا هزاره اول پیش از میلاد، حاکی از شکوفایی و دیرپایی تمدن فلات مرکزی ایران در این منطقه است. مطالعه بر روی آثار نقش های سیاه رنگ بر روی سفال های نخودی کشف شده از این کانون تاریخی پیوند تمدن های تپه حصار دامغان، تپه سیلک کاشان، تپه زاغه دشت قزوین و ایچورد با این سرزمین را نشان داده است.

براساس شواهد تاریخی تا اوایل نیمه اول هزاره اول پیش از میلاد، دستگاه فرمانروایی معینی در منطقه وجود نداشته و حکومت اورارتویی نیز به علت دوری مسافت نتوانسته بود بر این ناحیه غلبه کند. این منطقه در آغاز هزاره اول پیش از میلاد، از شمال با «کادوسیان» و «کاسپیان»، از غرب با «لولوبیان» و «گوتیان»، از جنوب شرق و شرق با «مادها» همسایه بود. بعدها «مادها»، بر این اقوام حکومت کردند.

دوران اسلامی با فتح زنجان در زمان خلافت عثمان به دست سرداری به نام «برابن عازب» شروع شد. در این دوره این شهر یکی از آبادترین، شهرهای ایران محسوب می شد.

در قرن های چهارم و پنجم هجری قمری زنجان به علت داشتن چراگاه های وسیع مورد توجه قبیله های ترک قرار گرفت و این قبیله ها زنجان و نواحی مختلف آن به ویژه «چمن سلطانی» را محل سکونت خود انتخاب کردند. در پی حمله ی مغول به این شهر، آبادی های اطراف آسیب فراوانی دید. ولی بعدها ایلخانان مغول به این شهر توجه فراوان نشان دادند، به ویژه م سلطان محمد خداپنده از زمانی که مذهب تشیع را پذیرفت در توسعه این ناحیه کوشید و زمینه ی تبدیل آن به مرکز اسلامی و پایتخت ایران را فراهم آورد به طوری که پس از اندک زمانی به یکی از مراکز مهم سیاست و تجارت تبدیل گردید. ساخت بنای عظیم «گنبد سلطانی» که بعد از کلیسای «سانتا ماریا دلفیروی فلورانس» و «ایا صوفیه» در ترکیه عظیم ترین گنبد تاریخی جهان بشمار می آید و در این استان قرار دارد، گواه بر این ادعا است.

پس از برچیده شده حکومت ایلخانی به دست سربداران در قرن نهم هجری، منطقه زنجان نیز دچار فتنه خانمان سوز تیمور لنگ شد و به شدت ویران گردید.

تنش های سیاسی و کشمکش های نظامی تا قرن دهم هجری شمسی، مانع رشد و اعتلای اقتصادی و فرهنگی در این منطقه شد. در دوران حکومت صفویه و قاجاریه، به ویژه در دوران حکومت شاه طهماسب، شاه عباس و آقامحمد خان قاجار، رونق نسبی اقتصادی و فرهنگی در منطقه برقرار بود. قسمت اعظم روستاهای بخش ها و شهرهای کنونی، با توجه به نظام ارباب و رعیتی، تا اواخر قرن سیزدهم هجری قمری تکوین یافته اند و در طول دهه های اخیر، به سرعت در حال رشد و گسترش بوده اند.

اقوام و زبان

ساکنین استان زنجان را اقوامی از آریایی ها، گرجی ها و قبیله هایی از «ایل خمسه» تشکیل داده اند که در جلگه ها و کناره رودخانه های استان سکونت دارند. البته در بلندی ها و کوه پایه های استان گروهی از مردمانی زندگی می کنند که به علت اختلاط نژادی اندک هنوز به ظاهر آریایی باقی مانده اند.

مردم این استان به زبان ترکی آذری صحبت می کنند ولی همسایگی و نزدیکی به پایتخت باعث گرایش به زبان فارسی شده است. به غیر از زبان ترکی و فارسی در بخش های مختلف استان زبان های دیگر مورد استفاده است. در شمال استان زبان ترکی مخلوط با زبان گیلکی، در شرق متمایل به زبان فارسی، در جنوب غربی زبان کردی، در غرب زبان ترکی آذربایجانی و در جنوب استان نیز با گرایش زبان فارسی و تاتی تکلم می کنند.

موقعیت اجتماعی و اقتصادی

استان زنجان، به علت داشتن تنوع آب و هوایی، برخورداری از منابع آب و حاصلخیزی خاک به صورت یک منطقه مناسب کشاورزی در آورده است. کشاورزی به صورت های آبی و دیمی در آن انجام می گیرد. کشاورزی دیمی بیشتر در نواحی کوه پایه ای و دامنه کوه ها انجام می شود. این استان از نظر تولید انگور در بخش محصولات زارعی مقام اول را در کشور دارد. محصولات عمده کشاورزی استان که برخی از آنها صادر هم می شوند عبارتند از: انجیر، برنج، انگور، زرد آلو، سیب، لوبیا، خیار، پیاز، گردو، فندق، بادام، زیتون، انار، سیر. از بین محصولات ذکر شده: زیتون، انار، برنج، سیر و انجیر جزو محصولات عمده شهرستان طارم به شمار می رود.

در واقع استان زنجان یکی از قطب های مهم کشاورزی و دامداری غرب کشور به شمار می آید که به دو شیوه صنعتی و سنتی صورت می گیرد. دامپروری در این استان بیشتر به صورت رمة گردانی عشایری رواج دارد. این استان در زمینه دامپروری صنعتی و تولید گوشت و شیر، در سطح کشور جایگاه در خور توجهی را به خود اختصاص داده و یکی از مراکز مهم پرورش مرغ و مرغداری کشور محسوب می شود.

در بخش صنعت و معدن نیز این منطقه دارای موقعیتی خاص است. استان زنجان به دلیل همجواری و نزدیکی به تهران و گیلان روز به روز با توسعه و گسترش واحدهای صنعتی مواجه می شود. استان زنجان به دلیل محدودیت قانونی توسعه ظرفیت های تولیدی در تهران و برخورداری از شبکه های زیر بنایی قوی همچون؛ زمین، منابع آب، خاک، شبکه های مواصلاتی، موقعیت راهبردی در منطقه شمال غرب، عبور خطوط انرژی، سرمایه گذاری کلان ملی و غیره، از پتانسیل قابل ملاحظه ای در جذب سرمایه گذاری بخش صنعت برخوردار است. از صنایع مهم استان به چند نمونه اشاره می گردد: شرکت ایران ترانسفو، پارس سوئیچ، شرکت ملی سرب و روی ایران، شرکت کالسیمین، شرکت مینو، چینی سازی ماهنشان و هیس، فرش سهند، پیش سازان لوازم خانگی ایران، لائی سازی، سامان شیمی، نخ تایر، سیمان خمسه، روغن نباتی جهان، بلکا شرق و غیره. همچنین شهرستان زنجان از لحاظ تنوع معادن بسیار غنی است و از ذخایر معدنی آن می توان : سرب و روی، براسیت، سیلیس، خاکهای صنعتی آنتی موان، تالک، پرلیک، سولفات منیزیم، آلونیت، منگنز، مس، آهن و سنگهای تزئینی چون؛ گرانیت، مرمریت، تراورتن، چینی و مرمر و سنگ های آهکی و گچ و سنگ لاشه نام برد.

در حال حاضر نیز ، این استان از نظر معادن روی یکی از بزرگترین معادن روی خاور میانه را در خود جای داده است. همچنین در استان زنجان رشته های مختلف صنایع دستی نیز رواج دارد که از آن جمله: گلیم بافی، گیوه دوزی ابریشمی و نخی، چاروق دوزی، رنگرزی، سفالگری، ملیله کاری شامل سینی، سرویس بشقاب کاسه و وسایل مصرفی، ساخت انواع چاقو ، کارد و قندشکن، جاجیم بافی نواری، کیسه بافی حمامی، نواری و حکاکی روی مس را می توان نام برد. ضمن آنکه باید گفت قالی بافی از جمله هنرها یی است که در اکثر شهرها و روستاهای استان زنجان رونق و رواج دارد.

غذاهای محلی

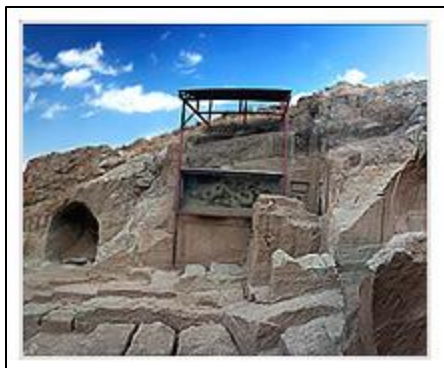
آش گندم، آش ترش، آش شیر، خورش شش انداز، قاتق لش، چکدرمه، پلاو، دوغزماچ، یاغ چوربا، قوروت آشو.

سوغات

صنایع دستی از جمله مهم ترین سوغاتی های استان زنجان به شمار می آید که عبارتند از: انواع چاقو مثل قلم تراش، جیبی، دسته ملیله ، کارد آشپزخانه، انواع پایه های استکانی، سینی، چنگال و قاشق غذاخوری و چای خوری، کاسه ، گلدان، قاب عکس ملیله ای، چارق، فرش و گلیم دستی. از کارهای دستی بومی دیگر ساخت وسایل نقره ای و به ندرت طلائی به صورت ملیله کاری است.

جاذبه های طبیعی - گردشگری

ابهر : غارهای داش کسن، غار تاریخی علی بلاغی، غار تاریخی اولنگ، طبیعت روستای ویر، طبیعت صخره ای قروه

خداپنده : دامنه کوه زرنند قیدار، چشمه آب گرم گرماب، حاشیه رودخانه سجاس رود، حاشیه رودخانه خر رود، طبیعت بیابانی گرماب، غار کتله خور

زنجان : رودخانه قزل اوزن، دریاچه مصنوعی شور گل، قندقلو، همایون و قره چریان، پیست اسکی پاپایی، قله قراول پاپایی، قله چله خانه، چشمه آب گرم آرکوبین، چشمه آب گرم ابدال، مناطق حفاظت شده شهرین و انگوران، مناطق حفاظت شده سرخ آباد طارم، غار شاه نشین طارم، غار کتله خور، منطقه طارم علیا، چشمه آب معدنی نیگجه پری

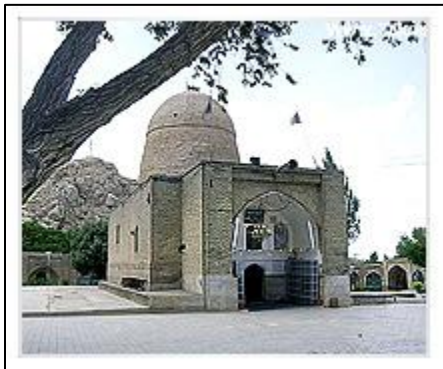

ماهانشان : پناهگاه حیات وحش انگوران، دریاچه پری، دریاچه طبیعی خندقلو، حاشیه رودخانه قزل اون، چشمه آب گرم میانج، چشمه آب گرم حلب، چشمه آب معدنی ینگجه، حاشیه رودخانه آق زوج، یخچال طبیعی قوشقار

جاذبه های تاریخی

ابهر : امام زاده اسماعیل شناط، امام زاده یحیی، بقعه شاه زاده زیدالکبیر، پیر احمد زهرنوش، گنبد سلطانیه، مجموعه تپه های تاریخی سلطانیه، مسجد جامع بقعه، مقبره و مجموعه چلبی اوغلی، مقبره ملا حسن کاشی، نقش برجسته داش کسن، موزه مردم شناسی.

خدابنده : آرامگاه ارغون خان، بقعه قیدار نبی، بنای تاریخی چلبی اوغلی، مسجد جامع قیدار، مسجد جامع سجاس، مسجد جامع خدابنده، منطقه تاریخی سجاس

زنجان : امام زاده حضرت سید ابراهیم، بنای رختشوی خانه، پل تاریخی میر بهالدین، پل تاریخی سید محمد زنجان، پل تاریخی سردار زنجان، حمام سالار، عمارت ذوالفقاری کلاه فرنگی، غار تاریخی گلجیک، قلعه یاستی قلعه انگوران، کاروانسرا و مجموعه تاریخی نیک پی، کاروانسرای سنگی زنجان، گنبد سلطانیه، مجموعه بازار زنجان، مجموعه راسته مسگرها، مجموعه چاقو سازان و چاروق دوزان، مسجد جامع زنجان، مسجد جامع قلابر، موزه مردم شناسی یا ساختمان رختشوی خانه، موزه آثار شهدا.

ماهنشان : آتشکده و قلعه بهستان، تپه گیلار، تپه اورتا، تپه تکلی کانی، روستای تاریخی یاستی قلعه، قبرستان گورتپه، قلعه قشلاق، قلعه بهستان، قلعه ارزه خوران، قلعه جوق سیاه منصور، قلعه صخره ای مهر، قلعه کلیسا، قلعه گنجعلی بیگ، قلعه یاستی قلعه، غار تاریخی دربند، کاروانسرای سرچم، کلیسای ماهنشان، مقبره مولانا همتی انگورانی